

Ta pravila bi morala biti v celoti sprejeta v poglavje naše šolske slovnice, ki govori o pisavi (in sklanji) tujih imen. — „Buržuazija“ ima v nasprotju z „buržoazijo“ svoj poseben smiselni povdarek. Enako zanimiva je tudi beseda „družbenost“, ki se naj loči od „družabnosti“ ž njenim afektivno poudarjenim pomenom prijetnosti.

Bibliografija je tu in tam nejasna (kje je n. pr. in kedaj izšel Ozvaldov spis „O potrebi nove socialnoetične orientacije?“) in citira članke v revijah po njih zvezkih, ne po straneh, način, ki ga nikakor ne kaže posnemati. Nastal je menda iz res da ekonomične, a vendar nekoliko barbarske prakse, da si interesent iz letnika kakšne revije shrani samo one zvezke, v katerih je kaj takega, kar je zanj zanimivo. Bridko pa pogořeša človek alfabetično urejen regsiter imen in stvari, ki bi mu bil prepotraben ključ do zakladov te enako bogate kakor težke knjige.

J. A. Glonar.

Iz tujih knjig in revij

Sovjetska številka poljskega tednika »Wiadomości literackie«.

Veliko zaslug za razvoj nove ruske književnosti ima šestdesetletni pisatelj svetovnega slovesa Maksim Gorkij, ki je kljub mnogim sporom z boljševiki stopil na stran revolucije in s svojim neutrudnim delovanjem dosegel, da se je ohranil notranji stik ruske kulture s kulturnimi tokovi preteklosti.

Ilja Gruzdjev spremlja v svojem članku Gorkega skozi najtežja leta, s spomini na nemirno leto 1906. in na prve emigrante, ko je duh gnilobe prvič zavel od Rusije in je razbitost inteligence celo njega navdala z obupom. Ocenjeval pa je silo ljudstva temneje nego Lenin ter ni priznal proletarijatu vodilne vloge. V drugi revoluciji je vztrajal pri tem, mislil je, da bo sila proletarijata padla kakor prgišče soli v blato zaostale vasi, se v njem razkrojila in izginila brez sledu, v zgodovini ruskega naroda pa se ne bo spremenilo nič.

Zato je propagiral zvezo z inteligenco in deloval za demokratizacijo znanosti. V tem smislu je pisal članke za list „Novo življenje“ (Novaja žiznj). Lenin je z druge skrajnosti zahteval najprej oblast in je zato ostro polemiziral z Gorkim, čigar list se je v oktobru 1918. l. pomaknil še bolj na desnico, ker se je inteligenca zgražala nad pojavi, ki so spremljali prevrat, kakor n. pr. nad samosodi, uničevanjem kulturnih vrednot, ropi, egoizmom malih posestnikov in „splošno podivjanostjo“.

„Pripravljeni so priznati socializem, če bi človečnost brez trenj, brez borbe, skočila vanj z enim samim učinkovitim skokom, pripravljeni so umiti kožo — po nemškem pregovoru, toda s pogojem, da ostani koža ves čas suha,“ je pisal v polemiki in vpraševal — „ali si je vobče mogoče misliti dolgoletno vojno brez podivjanosti vojaštva in ljudstva? Gotovo ne.“

Leta 1918. je spoznal Gorkij možnost za sodelovanje in sprejel svojo nalogo za organizacijo novega kulturnega življenja. Ko se je srečal z Leninom, je bil ta že ranjen in zmučen. O atentatu je dejal pisatelju samo nekaj besed:

„Avantura. Kaj hočete. Vsak dela, kakor razume.“

Splošno pa je gledal Gorkega še zviška kot blodečega literata. Naposled sta se sporazumela in Gorkij je v kratkem času uspešno zbral vse intelektualce, ki so hoteli sodelovati s sovjeti, organiziral materialno pomoč za znanstvenike in pisatelje, ustanovil založništva in oskrboval kulturne ustanove, dokler ga ni to delo utrudilo.

Zaradi sporazuma z vlado je prejemal mnogo sovražnih pisem, v katerih so ga nasprotniki psovali z izdajalcem domovine in mu pošiljali tudi vrvice, češ, naj ima toliko poguma in naj se obesi. Prekleli so ga v imenu naroda. Nasprotno pa ga je delavstvo sprejelo z veliko radostjo.

Njegovo delo se je množilo, motile so ga še stare ideje, posebno ideja o socialnem delovnem prvenstvu inteligence, in mu povzročile še mnogo sporov. L. 1921. je odpotoval v inozemstvo in se naselil v Italiji (Capri). Tam se je začela nova doba njegovega umetniškega dela in napisal je „štiri knjige: „Zgodbe iz let 1922—24“, „Spomine“, „Pripombe iz zapiskov“, in „Moje visoke šole“, ki so 3. del trilogije „Detinstvo“ in „Med ljudmi“.

V zadnjem času se širijo o Gorkem ocene, da je postal „brezstrasten zgodovinar“, kar je pa velika zmeta, kajti vsi njegovi umotvori teh let so polni življenja in delovnega patosa, njegova ostra satira in njegov gnev sta naperjena proti oviram na poti k čistejšemu življenju, pozna pa vpliv okolice in vzgoje, zato raziskuje staro rusko inteligenco, ki je bila „vodilna inteligenca v Evropi“. V začetku leta 1925. je dovršil „Delo Artamonovih“ in dejal gostom naslednje besede:

»Da, pišem. Pišem veliko delo. Pišem o „izmišljenih“ ljudeh. Imeli smo mnogo „izmišljenih“ ljudi. „Izmišljali“ so jih in sami so se „izmišljali“.«

V misli je imel svoj roman „Življenje Klime Samgina“, ki opisuje junake iz l. 1905. in 1906. Delo obsega nekoliko zvezkov in je v bistvu pamflet na kapitalistični del inteligence.

Pri povratku iz Evrope se je pokazalo, da je Gorkij najbolj priljubljen pisatelj. Nameraval je sam potovati, gledati, govoriti z ljudmi v krajih, kjer je nekoč potoval. Veselil se je tisočernih pisem, ki jih je prejemal tudi od mladine in v katerih mu tudi nekdo piše: Tovariši! Vedi in veruj, da si svetu najbolj neobhodno potreben človek. Izpolnjujoč svoje neveliko delo, si prišel ustvarjat dejansko nov svet.

Kmalu po vrnitvi ga je znova zajelo umetniško delo, kakor si Gorkega drugače sploh ni mogoče misliti. Hkratu pa se je spet začutila njegova iniciativa. Ustanovil je revije „Naši uspehi“, „Zamejo“, „Literarna šola“ in dr.; vodi založbe „Mladinska zgodovina XIX. stoletja“, „Poetova knjižnica“, „Življenjepisi znamenitih ljudi“, dal pa je iniciativo še za mnoge založbe, ki imajo velik pomen; deloval je v organizacijah „Proč z analfabetizmom!“, pri zbirki ljudskih knjig, v boju proti suši, za kolonije brezdomnih otrok itd. Gorkij se je v inozemstvu udeležil tudi kongresov mednarodnega odbora proti vojni, njegova osebna korespondenca in publicistično delo pa sta že danes ogromna.

V zvezi z rastočim pisateljskim ugledom so se poostrili tudi napadi nanj. Nemški list „Germania“ je propagiral bojkot njegovih del po vsem kulturnem svetu, ščeval nanj uradno Italijo itd. Vse to še povečuje njegov ugled. Bogastvo njegovega dela je neoporečno, ker obsega vse lastnosti miljeja, vse dobre in slabe človeške strani junakov iz vseh slojev. Že povest „Matii“

je imela velik vpliv na delavstvo vseh narodov, z novimi deli pa je mogoče in raznolike moči svojega talenta izpričal sedanosti.

Članek o Gorkem je ilustriran z mnogimi slikami, izvirnimi karikaturnami in kopijami. Portrete so risali Kukriniks, Bogorodskij, Korinj, Hodasjevič, Rovinski, Stadler, karikature Dehn, kipar Konjenkov je izdelal glavo. Razen teh slik so objavljene še fotografije: Tolstoj in Gorkij, Čehov in G., Andrejev in G. G. po vrnitvi v Moskvo, faksimile carja Nikolaja II., ki je protestiral zoper imenovanje Gorkega za člana Akademije, itd.

Poročilo o Gorkem obsega dragocene podrobnosti, ki jih tu ni mogoče vseh navesti, kot celota pa je jasen dokaz, da je Maksim Gorkij centralna osebnost v sovjetskem kulturnem življenju.

III.

Redakcija „Wiadomości“ se je potrudila, da bi predstavila poljskemu občinstvu vsaj najpomembnejše sodobne ruske pisatelje z njihovimi lastnimi prispevki, ki so gotovo vsi zanimivi, ni pa mogoče vseh podrobno navesti.

Andrej Belij je svojevrsten pisatelj in komponist, sin profesorja matematike in sam matematik. Omahoval je trajno med glasbo in literaturo, od nobene pa se ni mogel ločiti. Spisi „Moskva“, „Srebrni golob“ in „Pepel“ so ga proslavili. Zadnje njegovo delo je povest „Maske“. S prevodom „Petersburga“ pa ni zadovoljen in sam priznava, da že način, kako piše in hkratu prav za prav komponira, ni ugoden za prevajalca. Novelo „Krščeni Kitajec“ je spisal po Schumannu. Po vojni je napisal knjige „Kriza misli“, „Kriza življenja“, „Kriza kulture“, dva zvezka „Potopisov“, „Veteri Kavkaza“, študijo o ritmu, o mojstrstvu Gogolja in tri knjige o predvojni Rusiji. Za tisk ima še pripravljeno povest „Nemci“.

Zanimiv je pisec zgodovinskih romanov Aleksej Tolstoj, sin starega preroka Leva N. Tolstega. Prve svoje knjige ne priznava. V naslednjih je izdal „Bajke“, poezije „Grif“, povesti „Zavolžje“, „Kruljavi gospod“, „Čudaki“.

Med vojno je bil vojni dopisnik, pisal je v tem času novele in drame „Kasatka“, „Nečista sila“. V letu 1919. je napisal „Sestre“, prvi del triologije „Mučilnica“; odtlej šteje prehod k velikemu delu o Petru I. Do l. 1917. so izhajale njegove knjige v nakladah do 3000 izvodov. Zdaj morajo naklade presegati 100.000, in nekoč milo, intimno delo mu je postalo poklic. A. Tolstoj je znan tudi v naši prevodni književnosti.

Bravci gotovo poznajo tudi Vsevoloda Ivanova, ki v duhovitem avtoportretu pripoveduje, da je sin učitelja, rojen nad Irlišem v Sibiriji l. 1895. Kot pisatelja ga je sprejel Gorkij. V vojni je mnogo doživel, potem se je poskušal v raznih poklicih in vstopil v Leningradu k „Bratom Serapjovim“, kjer so se učili pisati. Napisal je novele „Partizani“ in „Oklopni vlak“, ki jih je priredil tudi za oder. S podporo organizacije je potoval in pisal knjige: v Turkmeniji „Pripovedi brigadirja Sinicina“, na Kavkazu „Pot v deželo, ki je še ni“. „Oklopni vlak“ je dosegel 25 naklad in nad 3 milijone izvodov.

Z Vero Inber je napisala Kalma kratek in spreten intervjuv. V Inber je doma v Odesi, odkoder so Babel, Katajev, Ilf, Petrov, Slavin, Oleša,

Kirsanov in še mnogi. Ker ji je bil oče uslužbenec v veliki knjigarni in mati učiteljica, si je Vera kmalu izbrala poezijo za poklic. Prvo knjižico stihov je objavila s pomočjo I. Erenburga v Parizu in ji dala naslov „Žalostno vino“. Leta 1924. pa ji Pariz ni več ugajal in je objavila knjižico „Amerika v Parizu“. Zaradi te knjige so jo izgnali iz Francije. Pozneje je pisala tudi prozo, predeluje tekste za opere in pripravlja drugi del avtobiografske povesti „Prostor pod solncem“.

Pisatelj Leonid Leonov je nekoč požgal vse svoje pesmi, naučil pa se je pri liriki poslušati besedo. Nekatere svoje knjige bi imel pravo veselje sežgati še danes. Katere? To je njegova skrivnost. Rojen je bil v Moskvi l. 1889. in rad govori o svojem pradedu, lovcu pri gospodi v jaroslavski guberniji, kjer se godi povest „Zlodej“. Azijski trg v Moskvi je Leonov opisal v „Barsukih“. Študiral je tehniko, pozneje slikarstvo, delal v obrtnih delavnicah in zna šest rokodelstev. Spojino povesti „Skutarevskij“ mu je dala Breugheljeva slika „Zamišljeni“. V bedi ga je vzel pod streho slikar Falilejev. Njegov sen je delo o Džingis-Kanu in Srednji Aziji. Objavil je med tem dva zvezka novel in štiri povesti, ki so prevedene na francoski, nemški, španski in poljski jezik. Dela z naporom. Bil je večkrat v Evropi in meni, da tam pisatelj ne poznajo dobe, ki je takšna, da mora pisatelj govoriti na ves glas, kar znata samo Shaw in Romain Rolland. O sovjetskih pisateljih misli, da med njimi ni lirikov, že zato ne, ker so ljudje potencialne montaže, žive dinamično, ne pastoralno. Vsak pa ima svoj alter ego, ki mu prišepetava, kakor tudi njemu ponavlja dvoje: zanos — moč!

Znameniti pisatelj Boris Pilnjak je prispeval med temi članki svojo novelo „Vprašanje smrti“ v prevodu Vl. Bronjevskega. Delo preseneča z globoko mislijo in izrazno močjo. Priložena je kopija fotografije z bivanja v Tokiju, kjer je bil slavnostno sprejet in je tudi bral v ožji družbi svoje novejšje spise.

Sovjetsko liriko so predstavili s prevodi svojih pesmi Aleksander Bezimenskij, Boris Pasternak (2), M. Svetlov, Al. Žarov, Semjon Kirsanov in Ilja Selvinskij. (Prevode so oskrbeli znani poljski pesniki.)

* * *

Vse te prispevke uvaja s svojim ideološkim in polemičnim člankom sam predstavnik sovjetov pri poljski vladi, zapadnjak Karel Radek. Njegov optimistični in zgoščeni uvod — „Kultura rodečega se socializma“ — dokazuje veliko gibčnost uma in znanje. Živahni Žid pozna zapadno in rusko kulturo in je zbog tega dober vodnik po sedanji Rusiji. Homer, Balzac, Mickiewicz, Slowacki, Puškin, Gogolj, Tolstoj, Beethoven, Rubens, Aishylos, Stalin in Lenin so mu enako uporabni elementi za oznako sedanjosti, kakor mladi pisatelj Šolohov ali naravoslovci Joffe, Kolcov, Pavlov, poljski delavski pisatelj Wojciechowski ali pa ime mlade učiteljice, ki deluje v katerikoli izmed stoterih vzhodnih narodnosti. Njegova naloga je bila, označiti sovjetsko kulturo, njegove označbe pomenijo torej skoraj uradno definicijo. Radek opozarja pred vsem na ogromno maso ljudi, ki se uče, čitajo in diskutirajo in so prvo, kar tujec opazi, ko pride v Rusijo. Ta nova kultura, ki jo ustvarjajo mase, je mednarodna, ustvarjajo jo skupno vsi narodi unije, ki razvijajo lastno kulturo; je to kultura borbe in dela, je mark-

sovska, kajti svet v petdesetih letih ni odkril bolj zlitega in utemeljenega pogleda na svet; vendar pa sovjetska kultura ne ravna z marksizmom kot z dogmo, njegova dialektika ni zbirka mrtvih receptov, posebno ne v prirodoslovni znanosti. Metoda kolektivne kulture sloni na zavesti, da majhne dopolnitve dado kot vsota velika odkritja. Z zavestno organizacijo kulturnih pripomočkov gre po poti do pogojev za razvoj individualnosti. Zapadni tisk, ki pretirava sovjetske težave, ne more pojasniti napredka unije v času, ko vsi narodi nazadujejo ali cepetajo na istem mestu, ali pa pojasnuje vse uspehe sovetov kot posledico navdušenja, ki ga kaže sovjetska mladina. Ta entuziazem pa ne pada z nebes, marveč raste iz dejstva, da je ruski proletarijat storil temelj za nov sistem, ki ugaja ljudskim masam in jih priteguje k gradnji nove kulture, čeprav ta temelj še ne nudi komforta, kakršen bi bil všeč zapadnjakom.

Ivo Grahor.

Jadransko vprašanje. Po vojni smo dobili o jadranskem vprašanju veliko število domačih in tujih, obširnih in drobnih spisov. Med njimi je mnogo resnih znanstvenih razprav, a še bolj obširna je propagandna literatura, ki zagovarja jugoslovansko ali italijansko stališče. Pogrešali pa smo delo, ki bi obsegalo celoto geografskega, zgodovinskega in gospodarskega gradiva ter odgovarjalo na tej podlagi na vsa sporna vprašanja, ki so se pojavila med obema tekmečema ob Jadranu, med Jugoslavijo in Italijo. Kljub raznim pogodbam in konvencijam — morda tudi radi njih — je nastalo med obema državama razmerje, ki je prenasičeno z nevarnimi eksplozivnimi snovmi. Sporna vprašanja so tu, tajiti jih ni mogoče, ve za nje tudi najširša evropska javnost in se jih zaveda, kadar bruhnejo na dan, kakor n. pr. pri zadevi trogirskih levov ali zaradi parnika Karadjordje. Treba jih je torej rešiti, jim iti do dna in jih od vseh strani razsvetliti.

Česar nismo naredili ne mi ne naši sosede, to je storil v najnovejšem času nemški znanstvenik Josef März s tehtnim spisom „Die Adriafrage“,¹ o katerem hočemo le na kratko poročati in podati najvidnejše in najpomembnejše zaključke, ne da bi se pri tem spuščali kakorkoli v kritična premišljevanja.

Josef März nam je napisal moderno geopolitično delo, njegovo podajanje jadranskega vprašanja izhaja iz opisa geografske lege, zgodovinskega dogajanja in gospodarskega življenja; trudil se je odkriti sile, ki so v dolgih stoletjih izoblikovale sedanje stanje, in je tako postavil temelje, na katerih sloni njegova razlaga in sodba.

V prvem poglavju je načrtal v velikih obrisih lice, posebnosti in razčlemba jadranskega vprašanja. Italijanske zahteve po celem dalmantinskem obrežju so se pojavile šele po vojni, na mirovni konferenci, in sicer iz „zgodovinskih, strateških in političnih vzrokov“, ki pa niso nikjer natančneje označeni, še manj znanstveno utemeljeni. Uradna Italija je razglasila po podpisu rapalske pogodbe, da se odpoveduje zahtevi po Dalmaciji, a neuradna Italija agitira z velikim številom društev in mnogokrat v navzočnosti uradnih oseb za „osvoboditev romanske (beneške) Dalmacije“, ki

¹ Josef März: Die Adriafrage. Geleitwort von Karl Hanshofer. Mit 4 Kartenskizzen. Berlin-Grünwald. Kurt Vowinkel Verlag. 1933. 8°. XXIV + 352 strani. (Beihefte zur Zeitschrift für Geopolitik Heft 11)

da je zatirana in brezpravna, in za vpostavitvev „historičnih mej“ Italije. Ta politični cilj označujeta italijanska bojna klica po „mare nostrum“ in „altra sponda“, to je zahteva po drugem, vzhodnem bregu in s tem po italijanski okrožitvi vsega Jadranskega morja.

Bolj zamotano in težje postane vprašanje pri spoznanju, da posest same dalmatinske in primorske obali Italiji ne bi nudila mnogo koristi. Kdor hoče z zapadne obali trajno obvladati vzhodno, mora zahtevati tudi Hrvatsko in Slovenijo, da ustvari Trstu in Reki potrebno zaledje in da dobi pot v Podonavje in v srednjo Evropo. Jadransko vprašanje ne zadeva torej morja samega, temveč vse ozemlje ob morju, Albanijo, Dalmacijo in tja do Istre in Furlanije.

März sklepa: Kritika jadranskega vprašanja mora izhajati od naslednje podlage: 1. Italijanske zahteve je smatrati za dejstvo. 2. Treba je te zahteve razumeti, kar pa še ne pomeni, da jim pritrjuješ ali da jih vrednotiš. 3. Na jugoslovanski strani ni zahtev, ampak so pravice. 4. Italijanski kulturni firnež v slovanskem Primorju je dejstvo. 5. Temu nasproti pa stoji, da italijanskega naroda v Dalmaciji ni, in da tam živeči italijanski element nima znaka manjšinskega naroda. 6. Nasprotno je slovansko prebivalstvo v Italiji izrazita narodna manjšina, njen položaj pravo manjšinsko vprašanje.

Jadransko vprašanje je načela Italija, izrazito opredeljeno je le v eni točki: v želji po samovladni na Jadranu. Samovlado na Jadranu doseže oni, ki poseduje tudi vzhodno obalo in in lahko zapre izhod iz Jadranskega morja pri Otrantski ožini. Obenem nudi posest obeh obali možnost skrajšati obrambno črto obali na najkrajšo daljavo, na Otrantsko ožino. To so strateško-imperialistični in vojaški elementi jadranskega vprašanja.

Čuvstveni element je sentimentalno-naivna misel o „mare nostrum“, ki ji daje videz upravičenosti skupina zgodovinskih spominov na rimsko dobo, na slavo beneške republike in na njeno štiristoletno gospodstvo v Dalmaciji. A sledovi iz rimske, srednjeveške dobe so že izginili. Izvor onih Italijanov, ki še žive v Dalmaciji, ni enoten, italijanske narodnosti ni bilo v Dalmaciji in je tudi danes ni. Italijanski drobci na vzhodni obali se niso nikdar strnili v italijanski narod in tudi zadnji vplivi avstrijske uprave, ki je italijanščino pospeševala kot uradni in družabni jezik, niso imeli življenjske sile.

Prostorna in snovna razčlemba jadranskega vprašanja zadeva Trst, Reko in Istro, otoke in celino, gospodarske ugodnosti Italije in albansko vprašanje. Istra, Trst in Reka so v prvi vrsti manjšinsko, v drugi vrsti prometno-politično vprašanje za obe veliki luki. Vprašanje otokov in celin, ki ga je načel londonski pakt, je nerešeno, ker je zasedla Italija Zadar in Lastovo. Italijanske pravice za gospodarsko, kulturno in vojaško prepojitev Albanije so v tesni zvezi z Otrantsko ožino, torej s strateškimi cilji.

Geografske razmere Jadrana. Zapadna obala Jadranskega morja z malimi izjemami ni imela in ni ustvarila tesnejše zveze z morjem. Obala je bila le celinska meja, ne pa zvezni člen med celino in morjem. Le na severozapadu so si Benetke ustvarile zvezo z morjem v stalnem boju z naravnimi silami, ki so grozile zasuti lagune. Ves ostali del zapadne obali je skoraj brez luk. Geografske razmere torej nišo nudile prilike za živahnejšo morskno plovbo; edina močna pomorska država se je razvila v Benetkah, južno od Benetk ni nastala nobena močnejša država, pač pa so se Benetke širile na vzhodno obalo.

In tu je jedro jadranskega vprašanja: Kdor ima zapadno obalo, ki nudi državnim in gospodarskim ciljem premalo koristi, si hoče prisvojiti vzhodno obal, ki ima vse to, kar zapadu manjka. Nasprotno se ni oglasila na vzhodni obali nikdar zahteva po zapadni, ker ima vzhod sam skoraj vse potrebne naravne ugodnosti. Le dostop od obali v zaledje je na vzhodni težji.

Apulska obala, ki sega najdalje proti vzhodu je silno gosto naseljena. Od te in ostalih gosto naseljenih italijanskih province se širi pritisk na morje, ki se pa ne spreminja v izseljevanje, temveč v politične zahteve.

Od izliva Soče proti jugu je vsa zapadna obala neugodna, deloma izrazito neugodna in ne nudi ničesar, kar bi mikalo tuje narode k naselitvi. V prebivalcih samih pa vzbujajo želje izravnati te nedostatke. Brindisi, Bari, Ancona, Rimini in Benetke so zmerno dobre luke; to je tudi vse. Radi tega se vzdolž obali ni razvil promet in tudi politično so bile vse te pokrajine mrtve ter so oživele samo ob skupnih akcijah cele Italije, torej v starem Rimu in v novi kraljevini Italiji.

Vzhodno obalo tvori ozek pas, ki ga ločijo visoka gorovja od gospodarsko bogatega zaledja. V dolžini 600 km se ne izliva v morje nobena plovna reka. Peščene vsedline ob morju so redke, obala pada hitro, strmo in globoko v morje, omogoča dobro in varno plovbo ter udobno pristajanje. Peščenih bregov je malo. Tako je vzhodna obala pravo nasprotje zapadni. Od Sušaka do Ulcinja našteje März 560 luk in pristanišč, v 167 lahko pristajajo tudi parniki, a le 101 je uradno vpisano in samo 58 jih je v rabi.

Nasproti enoličnosti zapadne obali je vzhodna zelo razčlenjena in nudi velike prednosti, zato se Benetke štiristo let niso brigale za zapadno obalo, ampak so se širile na vzhod.

Opombe vredni so „kanali“, posebnost dalmatinske obali, ki niso dobili svojih imen od zapada, ampak od vzhoda, torej od celine. Že to je dokaz proti italijanskim aspiracijam; če bi bila italijanska trditev pravilna, da je je Jadran kulturna enota, bi morala tudi imena priti od zapada, a ne od slovaskega vzhoda.

Tretje poglavje razpravlja o prometu, naših cestah, rekah in železnicah. März opozarja na možnost, da bi Albanija služila sovražni armadi za izhodišče proti Jugoslaviji. O našem načrtu za izgraditev železnic iz zaledja k morju sodi, da vplivajo nanj vojaški vidiki seveda le v smislu obrambe, nikakor pa ne v pripravo kakega napada na zahod, ki bi bil čisto nesmiseln.

Politično važno je, da se giblje ves promet preko morja samo iz Italije, torej od zapada na vzhod. Jugoslovanskega prečnega prometa k italijanski obali skoraj ni.

Jugoslovanska prometna politika skuša pritegniti zlasti izvoz iz češko-slovaške, kolikor ne gre po Donavi ali Labi, od Trsta in Reke na srednje-dalmatinske luke. Velik del našega izvoza in uvoza pa prevažajo italijanske ladje. Ako hoče Jugoslavija uspešno nasprotovati italijanskim političnim in gospodarskim aspiracijam na vzhodno obalo, bi morala še v večji meri skrbeti, da bo njen izvoz po morju presegel uvoz, da bi bila torej njena morska trgovina aktivna in da bi postal njen delež pri brodarstvu večji od 50 odstotkov.

Gospodarstvo ob Jadranskem morju nazaduje. Vzrokov je več. Prešnje avstro-ogrsko gospodarsko ozemlje je razbito. Politično težišče se je

preložilo. Trst in Reka sta odvisna od Rima, za mesta vzhodne obali je neugodno, da ležita Zagreb in Belgrad daleč v zaledju.

Jugoslovansko Primorje je gospodarsko pasivna pokrajina, ki ne more hraniti svojega prebivalstva, revščina in izseljevanje sta vidna znaka.

Kakor že omenjeno, ne služijo jugoslovanske luke toliko za uvoz iz Italije, kakor za izvoz iz Jugoslavije, zato je obala življenjsko važna za Jugoslavijo, ne pa za Italijo. Tudi osebni promet med obmorskimi kraji in otoki je mnogo močnejši kakor s sosednim in zapadnim inozemstvom, in težko bi bilo dokazati, da je za jugoslovansko, zlasti dalmatinsko obalo potrebna priključitev k zapadu samo radi tega, ker je gospodarsko pasivna.

Notranji odpor jugoslovanskega Primorja bo rasel z boljšim obdelovanjem zemlje. V Dalmaciji imamo obdelane zemlje samo 56 odstotkov, v Črni gori je še 75 odstotkov zemlje neizrabljene.

Povojne pogodbe, ki urejajo gospodarske razmere med nami in Italijo, niso za Jugoslavijo posebno ugodne. Za Italijo so najbolj ugodne nettunske konvencije, ki jih je sprejela skupščina šele po odhodu hrvatskih poslancev. Italija ima pravico kupovati posestva in graditi industrijska podjetja do 50 km od obale. Italijanska banka postane posestnica, ako prevzame hipoteko. Dovoljeno jim je izvrševanje obrti in Italija ima pravico do ribolova. Jugoslavija nima podobnih ali enakih pravic na zapadu, zanjo bi tudi ne imele praktičnega pomena. Italijanski kapital pa je n. pr. s 95 odstotki udeležen pri največjem premogovniku za rjavi premog v Siveriću, močno zastopan je italijanski kapital pri cementni industriji Dalmacije. V Šibeniku in Omišu je delovala Societá per l'Utilizzazione delle Forze idrauliche della Dalmazia („Sufid“), iz katere se je razvila „La Dalmatiène“, ki ima sedež v Trstu. Italijanski kraji Dalmacije dobivajo po določbah nettunske konvencije cenejši električni tok kakor jugoslovanski kraji. Zlasti favoriziran je Zadar. Vse prednosti, ki jih uživa Italija in katerim manjkajo odgovarjajoče pravice za Jugoslavijo na zapadu, vplivajo z izrazito enostranostjo kot hipotekarna vknjižba političnih aspiracij Italije na Dalmacijo. Da je Jugoslavija vse to sprejela, moramo soditi kot njeno dobro voljo ohraniti mir. Ker pa nimajo slovanske minoritete v Italiji takih pravic in ker ne obstoja enakopravnost, so italijansko-jugoslovanske razmere nevarno zastrupljene. — Tako piše M ä r z.

Jugoslavija prevaža v Italijo približno eno četrtno svojega izvoza, Italija pa dobiva le 2-6 odstotkov svojega uvoza iz Jugoslavije. Vzhodna obal bi imela tedaj v italijanski posesti isto usodo kot Trst in Reka: nazadovanje prometa, izguba zaledja in nemožnost konkurence z velikimi italijanskimi lukami.

Mnogo samosvojega pa kažejo državne, družabne in družinske oblike, ki se na vzhodu močno razlikujejo od zapada. Na vzhodu so nastajale majhne države, delne države, ki so jih vodili domači gospodarji. Severno od Kvarnera opazimo že nemški vpliv grofije, marke, a najbolj izrazit tip, ki je značilen za vzhodno obalo in ki ima slovanski značaj, so kmečke republike, svobodna država na občinski, velikodružinski in demokratični podlagi s posebnim povdarkom samouprave in neodvisnosti od tujih oblastnikov. Tudi med beneško vlado so kmečke samouprave ostale v mnogih krajih; značilne so za Slovane, Romani jih niso poznali. Te celice, ki so tvorile v primitivni dobi le začetno stopnjo razvoja, so posneli — tako pravi März — državniki pri mirovnih pogodbah, kar jim ne služi v čast in slavo; ločitev Reke

od Sušaka, izločitev Zadra iz okolice in razdelitev Skadarskega jezera so groteske na zemljevidu.

V petem poglavju piše März o narodih, ki stanujejo ob Jadranskem morju, o Slovanih, Italijanah in Albancih, o njihovih sporih in bojih, o družabnih razmerah in o mešanih pokrajinah, ki so nastale ob jezikovnih mejah. Vzhodna obala in sever sta bila tipični mejni in vojni krajin. Na severu, kjer so Slovenci in Italijani tesno zadeli drug ob drugega, so hoteli tudi Nemci imeti svoje „okno na Jadran“. Črna gora in Dalmacija sta bili slovanski obmejni krajin proti Turkom. Tu so se vršili stoletni boji za zemljo med Slovani in Turki, med Slovani in Romani. — Ko je rimski imperij razpadel, se je romanstvo utesnilo v obzidana mesta. A njih okolica je postala in ostala slovanska. Niti uvedba italijanščine v upravo in trgovino ni mogla izriniti slovanščine, in ko se je v devetnajstem stoletju vzbudil slovanski narodni čut, so se Slovani hitro uveljavili. Italijanizacija uprave in trgovstva ter vplivi štiristoletnega beneškega gospodarstva so bili mnogo prešibki, da bi mogli obvladati naravni razvoj. Benetke same niso smatrale Dalmacije za italijansko deželo. „Riva degli Schiavoni“ v Benetkah, priimek „Schiavoni“ pri umetnikih dokazuje, da so razlikovali med Dalmatinci in Italijani.

(Konec prih.)

Politični razgledi

Zvezna republika narodov ali S. S. S. R. Predrevolucijska carska Rusija je bila imperij, v katerem so Rusi tvorili 50% vsega prebivalstva. Poleg pristnih Rusov so pod „carjem vseh Rusov“ bedno životarili Ukrajinci, Poljaki, Finci, Litvanci, Estonci, Tatari, Turkomani in Turki, Georgijci, Mongoli, Samojeđi itd. in ta neruski živelj je, kakor rečeno, obsegal skoro več ko polovico vsega prebivalstva carske Rusije. Vse te neruske skupine so imele svoja narečja, svoje posebne šege in običaje, svojo posebno tradicijo in nekatere med njimi svoj književni jezik, literaturo in svojsko, pisano zgodovino. V ruskih očeh so bili vsi ti narodi množica tujcev, drugovrstnih, manjvrednih državljanov, ki so jih carski Rusi zagrizeno in neusmiljeno preganjali ter skušali po malem zatreti vse njihove še preostale svoboščine in svojskosti. Niti toliko ni skrbela carska Rusija za te drugorodne dežele, da bi jih bila skušala vsaj civilizatorično izoblikovati, kakor n. pr. oblikuje Anglija Indijo ali Nigerijo, Francozi zapadno Afriko, Belgijci svoj Kongo ali Holandci svoje Indijsko otočje. Neruski živelj v predrevolucijski Rusiji ne le ni imel najmanjše trohe svobode, ni le životartil brez vsakega upa, da bi kdaj svobodno in po svoje zadihal, temveč ni bil deležen niti dobrot tiste vsesplošne civilizacije, ki jo zapadna Evropa izvaža na vsa obrežja zemeljske oble. Po vseh ozemljih, kjer je prebival neruski živelj, je bilo število šol skrajno pičlo; redki so bili zdravniki, redke ceste, redke železnice, pičlo telegrafsko in telefonsko omrežje, zanikrne hiše, mnogo bajt, ulice, ki niso spremenile lica že več stoletij. Gmotno in duhovno so bile neruske narodnosti v predrevolucijski Rusiji brezpraven, večno zatiran in zapostavljan živelj. Mimo tega je bila carska Rusija še država, v kateri je bilo pravoslavje režimski steber, tako da sta posvetna in duhovna nestrpnost in zagrizenost neomejeno vladali nad milijoni brezpo-
gojno uklonjenih tilnikov.

Po letu 1917. se je vse to iz temeljev spremenilo. Lenin je postavil načelo, da ima sleherni narod pravico do svobodnega razvoja na svojem

ozemlju, pravico do točne opredelitve in popolnoma neoviranega razmaha svoje kulture, pravico govoriti, po svoje bogatiti in bodočim rodovom izročati svojo materinščino. Kje drugod bi bilo nemara ostalo samo pri načelu in pri trenutni politični obljubi, a sovjetom je bila rešitev narodnostnega vprašanja po Leninovem načelu bitno vprašanje notranje ureditve in ekspanzivne sile sovjetsko republikanske Rusije, pa so ga skušali udejestviti že kmalu po oktobrski revoluciji. To temeljno preurejanje Rusije po načelu narodne svobode pri tolikšnem številu narodnosti, narodnostnih drobcev in manjšin ni bil lahek posej, zaradi česar je prišlo do ponovnih preuredb in popravkov v organizaciji narodnih zveznih republik. Vendar pa se je sovjetska Rusija izza prvih časov oktobrske revolucije pa vse do danes neprestano trudila, da bi čim pravičnejše in smotrom svetovne revolucije prikladnejše uredila narodnostno življenje vsem številnim, mnogokrat še silno zaostalim in primitivnim narodom, ki žive danes sklenjeni v širši socialni enoti zveznih socialističnih sovjetskih republik. Kakšno je tedaj sedanje stanje narodnostne ureditve v sovjetski Rusiji? Posnemam ga iz „Gradiva o sovjetski Rusiji“, ki ga je v avgustu lanskega leta nabral francoski tednik „Pamphlet“:

Po mnogoštevilnih poskusih in preuredbah se je sovjetska Rusija slednjič uredila v

1. avtonomno ukrajinsko republiko s prestolnico v Harkovu,
2. avtonomno belorusko republiko s prestolnico v Minsku,
3. kavkaško federacijo, ki sestoji iz treh republik: iz Georgije, Armenije in Azerbejdžana,
4. centralno azijsko federacijo, sestavljeno iz štirih republik: Uzbekistan, Turkmenistan, Tadjukistan, Kirgizistan.
5. rusko federacijo, sestoječo približno iz tridesetih večjih in manjših republik, med katerimi naj omenimo Kazakistan, nemško republiko ob Volgi, dvoje tatarskih republik itd.

Celota vseh teh držav tvori Zvezo socialističnih sovjetskih republik, ki jih je nekako štirideset. Katero ozemlje bivše carske Rusije je bilo tako samosvoje, da je upravičeno zahtevalo avtonomijo, hkratu pa preneznatno, da bi se moglo organizirati v samostojno vlado, so ga pridejali večji avtonomni republik, ki je sama iz sebe zmogla ves potrební vladni aparat; in tako te manjše republike dele usodo republik, na katere so oslonjene, imajo pa vse svoboščine avtonomnih držav.

Vsaka izmed teh štiridesetih republik ima svoj budget. Če je po več republik sklenjenih v federacijo, so njihovi budgeti in pa federativni budget strogo ločeni. Primer: onkraj Kavkaza se republike Georgija, Armenija in Azerbejdžan vladajo docela svobodno, a predsedniki Svetov teh treh republik se sestajajo v Tiflisu na posvetovanje o skupnih zadevah in vsak izmed njih je izmenoma predsednik federacije teh treh republik.

Vsaka avtonomna republika se vlada sama. Vendar so redke avtonomne republike, v katerih bi bilo prebivalstvo docela enočno in brez vseh drugorodnih primesi. A naj bo v katerikoli republikí narodnostna manjšina še tako neznatna, povsod ji republika vzdržuje šole v njenem jeziku in povsod so manjšine po odstotku zastopane v Svetu ljudskih komisarjev. Tako tvorijo n. pr. Rusi v velikem številu republik neznatno narodno manjšino. V Azerbejdžanu, Georgiji, Uzbekistanu pride na petnajst ljudskih komisarjev po en Rus, kvečjemu po dva. Predsedniki vseh teh republik niso nikoli Rusi, ampak vedno domačini, ki včasih lomijo ruščino le za silo. Vsekakor ne

pozna nobena republika namestnika, guvernerja, bana ali koga podobnega, ki bi bil zastopnik osrednje moskovske vlade. Takih zastopnikov vlade ni v nobeni republiki.

Vsaka republika sestavlja svoj lastni budget. Sestavljajo ga posamezne republikanske vlade po splošnih smernicah, ki so veljavne za vso Zvezo socialističnih sovjetskih republik. Ker pa so republike zvečine revne in bi njihovi dohodki ne krili izdatkov, če bi črpale iz svojih sredstev, predlagajo republikanske vlade načrte za izdatke osrednji vladi, ki jih potrdi ter pokrije primanjkljaj, tretjino, četrtno, včasih kar polovico izdatkov, kakršne so že razmere v tej ali oni republiki. Kar se tiče ekonomije, razlikujejo med republikanskimi in federalnimi zadevami. Kadar so v načrtu velika javna dela, Turksib na primer, tedaj sodeluje po več republik, a osrednja vlada določi končni, najboljši načrt. V takih primerih izdelava vsaka republika svoj načrt, federacija doda tem načrtom svoje zamisli, osrednja vlada pa jih pregleda in ubere v skladno celoto. Od tako skladno urejenega načrta izvrši vsaka republika svoj del popolnoma nezavisno, poročati mora le o neuspelih ali zamudah.

Vojska je neodvisna od posameznih republikanskih uprav. Mimo policije in nekaj bataljonov ali eskadronov vojske, ki služijo za uteho narodnega samoljubja v prebivalstvu po posameznih republikah, so vojska, vnanje zadeve, zvezno gospodarstvo in prevozna sredstva neposredno podrejena ukazom iz Moskve.

Očividno je bilo mogoče Rusijo tako posrečeno in gibko narodno urediti le na osnovi strogo enotne gospodarske politike in povsod enakomerno uvedene organizacije v družbenem življenju, ki sta obvezni brez izjeme za vse republike. Iz tega bi mogli nemara sklepati, da se je mogoče izogniti narodnostnemu trenju ter narodnostna vprašanja zadovoljivo rešiti le na osnovi strogo enotnega kolektivističnega gospodarstva, o katerem odločuje vrhovni organ, ki vse druge funkcije vladanja prepušča posameznim državam. Danes je torej Rusija skupek svobodnih republik, ustvarjenih po načelu svobodnih narodov, ki pa jih vežeta v enoto skupna in za vse republike strogo obvezna kolektivistična ekonomija in marksistični družbeni ustroj. Gotovo je te vrste ureditev narodnostnega vprašanja v mnogočem omogočila zelo nizka razvitost narodov v Rusiji in medla individualna izoblikovanost in zahtevnost kavkaških ali azijskih narodov. S tako tipično individualno izoblikovanimi narodi, kakršni so n. pr. Nemci, Angleži, Francozi, Švedi ali Holandci, bi bila podobna ureditev najbrže mnogo težja. Da pa je Rusija s svojo ureditvijo narodnostnega vprašanja že hkratu pripravila podlago za evropski komunizem, o tem ne more biti dvoma. Leta 1920. je n. pr. le za las manjkalo, da sovjeti, niso zavojevali Poljske. Če bi bili uspeli, bi Poljske brez dvoma ne bili priključili Rusiji, niti bi je ne bili razkosali, marveč bi jo bili sovjetizirali, to se pravi, dali bi ji bili poljsko delavsko vlado, ki bi le v ekonomiji in družbeni organizaciji sledila ukazom iz Moskve, a bi sicer bila neodvisna. Sovjeti so si znali ustvariti tako prožno Zvezo narodnostnih republik, da jo vsak trenutek lahko razširijo do skrajnih meja sveta. Francoska sovjetska republika n. pr. bi bila zanje le novo federativno telo z vladajočo francosko komunistično stranko in prestolnica Zveze socialističnih sovjetskih republik, ki bi obsegala vso Evropo, bi namesto Moskve utegnil postati Berlin, Pariz ali London.

S. L.